ՍԿԵՐԵԼԵԿՆ ԹԱԼԻՆ

ԵԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

35ՐԴ ՏԱՐԻ

1905

ԹԻՒ 37 ՍԵՊՏ. 7

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԷՆ

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ԻԶՄԻՐ

M. MAMOURIAN, Gds Smyrne

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՒՐՀԱՆ	*Ճերմակ ու Սեւ*	921
Զ. ԵՍԱՅԵԱՆ	*Կեղծ Հանճարներ*	926
ԿԱՐՕ	*Երազանք*	931
ՏՕՔ. Մ. ՌԷԹԷՈՍԵԱՆ	*Տարափ. Հիւանդութիւններ եւ Անոնց Դարմանումը*	932
ՏՐԴԱՏ ԵՊ. ՊԱԼԵԱՆ	*Հայ Երգիչներ եւ Ժողովրդական Հայ-Աշուղներ*	936
Ս. Յ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ	*Գիւղին Կեանքը*	938
	Լրաքաղ	943

ՅԱՋՈՐԴ ԹԻՒՈՎ

Գ. ՊՈՒՊԼԻ

ՆԱԶԱՐԷԹ Հ. ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ԿՈՐԻՒՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Մ. Ա. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ՄԵՐ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐՈՒՆ

Կ'խնդրուի մեր Ամասիայի, Ատաբազարի, Գահիրէի, Իզմիտի, Կիւրասօնի, Մ.-Ազիզի, Մարզուանի, Մերսինի Մեծ. Գործակալներէն՝ որ իրենց ունեցած բաժանորդագրական առկախ հաշիւները փութան ժամ յառաջ զոցելու։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Ուսթը.— *Խ. Մ.— Ձեր յանձնարարած բառարանի գինն բարձրացած է 1 Անգլ. ոսկիի։*

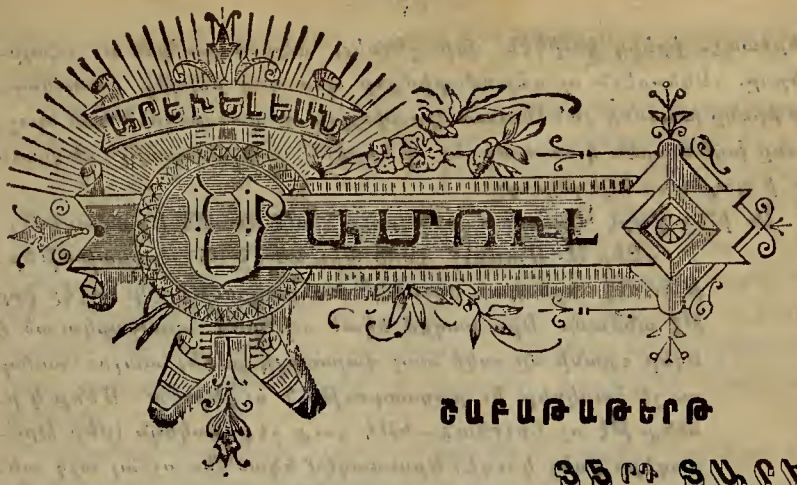

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՏԵՐԴ ՏԱՐԻ

Թիւ 37 — 7 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1905

ՃԵՐՄԱԿ ՈՒ ՍԵԻ

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

ԱՄԱՆԱԿԷ մ'ի վեր Ներուսաղէմէ նամակներ կ'հասնին հացէն աւելի ասոր ու անոր կողմէ եւ որոնք թէեւ բաներ մը կ'ըսեն կամ կ'ճգնին ըսելու, բայց անմեկնելի կ'մնան, որովհետեւ հանելուկներ լուծելու համար անպատճառ զուշակ ըլլալ պէտք է, դատարկապորտ մը կամ վանքերու անկիւնը ձրի հաց ուտող, ծոյլ վանական մը։ Աւելորդ է ըսել թէ զուշակ մը չեմ, որովհետեւ այդ ըլլալու համար գիտական բաւական մեծկակ պաշարի մը կ'կարօտիմ, երկրորդն բնաւ չեմ, որովհետեւ վերջապէս զբաղումս, աշխատութիւնս եւ գործ մ'ունիմ, իսկ երրորդն ըլլալու համար ինձի նման ամպարիշտներու չէ տրուած այդ սրբավայրէն ներս մտնելէ յետոյ, դուրս չկենալու պայմանները ուսնիլ եւ արտաքին պարկեշտ աշխարհին հետ յարաբերութիւնները խզել։

Հետեւապէս պիտի խնդրէի ինձ անծանօթ նամակագիրներէն որ աւելի որոշ գրեն, ունենան քաջութիւնն իրենց ստորագրութիւնը ամբողջութեամբ գնելէ գրած, ինքզինքնին ինձի ծանօթացնելու, որպէս զի կարեւորութիւն ստանան ասոնցմէ մը իրենց գրածներն եւ զուարճալի ժամանցի մը ծառայելէ դուրս տարբեր ազդեցութիւն մ'ալ ընեն վրաս։

Ասկից զատ ինձմէ իրենց խրատս ըլլայ հեռուէն դիս այս ու այն անձին հետ չփոթել, իրենց չգիտցած բաներն վրայ չկնդել,

վերջապէս իրենց կոչիկէն վեր չելնել։ «Հաւատամք»ն ու «Հայրմեր»ը, «Եկեսցէ»ն ու «Հրաժարիմք»ը լաւ գոց սորվիլ, ըստ կարգի իրենց խնամոց յանձնուած սրբավայրերու պահպանութեան պաշտօնը խղճմտօրէն կատարել եւ ի հարկին ըմբշամարտիլ «ի փառս եւ ի պարծանս եկեղեցւոյ»։

Եւ ի՞նչ կ'գրէ Վահան ստորագրութեամբ մի ոմն Երուսաղէմէ.

«Ձեր Ս. Մամուլ 1905 թիւ 24 էջ 631 չաբաթաթերթին մէջ երեւցած Նուրհան ստորագրութեամբ մէկը իբր թէ անձամբ Երուսաղէմ եկած ու իրեն առաջարկուած է եղեր «քանի մը ոսկի տալ վարագոյր քաշել տալու համար ու չէ հասկցեր եւ բացատրութիւն ուզեր է»։ Մենք կ'ըսենք թէ ոչ Նուրհան—եթէ դուք չէք սակայն (մեր Խմբագիրը ըսել կուզէ) Երուսաղէմ եկած եւ ոչ ալ այդ տեսակ առաջարկութիւն մ'եղած է իրեն. եթէ երբէք Նուրհան Երուսաղէմ այցելած ըլլալով Ս. Յակոբեանց պէս դարաւոր հաստատութիւն մը եւ անոր նուիրական սրբատեղի Մայր Տաճարը մտած ըլլար այսօր, ուր ոչ թէ իրեն պէս կեղծ ուխտաւորներ այլ հազարաւոր ճշմարիտ ուխտաւորներ այցելութիւն կուտան, եղած առաջարկութեան նուիրականութիւնն ու նպատակը քաջ ըմբռնած պիտի ըլլար անշուշտ ու այն ատեն այդ տկնարկուած քանի մը ոսկիին տեղ, բնականաբար քանի մը տասնեակ ոսկիներ պիտի տար ի փառս եւ ի պարծանս հայ եկեղեցւոյ։ Թող Նուրհանի պէս խղճալի արարածներ միայն Թատրոններու ու պարահանդէսներու վարագոյրները բանալու համար ոսկիներ վատնեն. . . : Եթէ եկեղեցւոյ սրբութեան նախանձախնդիր էք այդքան, նայեցէք որ կարգ մը արմաչական սուտ վարդապետներու «Օրէնք» անունի տակ գործած կարգ մը ծայր աստիճան անօրէնութիւններն չը հիւրընկալէք ձեր թերթին մէջ։ Բայց ատոնք ալ պէտք է գտնուին ապագային ձեր ալ ինչ նկարագրականի տէր եղած ըլլալն հասկցուելու համար։ Եթէ դուք չէք Նուրհանը կը հրատարակէք սոյն տողերը։»

Ինչպէ՞ս դուք Հայր Վահանին, Արժ. Վահանին, Դեր. Վահանին, կամ Ամեն. Վահանին, — ինչ գիտնամ ես ատոնցմէ ո՞ր կարգին կը պատկանի, — գրածները։

Կ'առաջարկեմ Երուսաղէմի Ժառ. Վարժարանի տրամաբանութեան դասատու կարգել յիշեալ նամակագրին, այդ ճիւղին մէջ ունեցած տաղանդը կրցաւ յուսամ գնահատել ընթերցողը։

Բայց չաճապարենք։

Նախ՝ ես ուրացած եւ ո եւ է ակնարկութիւն մ'իսկ չէի ըրած թէ Երուսաղէմի վանքը դարաւոր հաստատութիւն մը չէ, եւ այդ՝

պիտի աւելցնեմ ընդ բարձր հովանաւորութեամբ Օսմ. արդարակորով սեռուն թեան։

Երկրորդ՝ այդ սրբատեղին եթէ այսօր նուիրական է, զայն պահպանող վանականներէն աւելի մեզ՝ ամպարշտացս շնորհիւն է։

Երրորդ՝ ուսկի՞ց կ'առնէ թէ ես կեղծ ուխտաւոր մ'եմ, բայց պահ մը ընդունիմ թէ այդ սրբատեղին մտնելէ յետոյ կեղծ մնացած եմ, բայց Հայր Վանան եւ իր նմաններն որ տարիներով անոր մէջէն դուրս չեն ելներ, ինչո՞ւ չեն սրբանար, ինչո՞ւ իրարու աչք կ'հանեն, ինչո՞ւ կ'ծեծկուին, կ'կռուին, իրարմէ կ'նախանձին, ինչո՞ւ ամբողջ հաւատացեալ հայ ժողովուրդը կ'գայթակղեցնեն իրենց անլուր արարքներով, վարքով ու բարքով, ասոր ի՞նչ պիտի ըսէ Վանան։

Չորրորդ՝ իր գրածին վերեւը կ'ըսէ թէ վարադոյր քաշելու համար այդ տեսակ առաջարկութիւն չէ եղած, ապա կ'աւելցնէ թէ՝ եղած առաջարկութեան նուիրականութիւնն ու նպատակը քաջ ըմբռնած պիտի ըլլար անշուշտ եւ այն ատեն ակնարկուած քանի մը սակիկն տեղ, ընտանատար քանի մը տասնեակ ոսկիներ պիտի տար ի փառս եւ ի պարծանս եկեղեցւոյ. այս բացայայտ հակասութեան ի՞նչ պիտի ըսէք, ինչո՞ւ նախ կուրանաք եւ ապա կ'խոստովանիք թէ այդ ձեւին տակ սատկ քաշելու դրութիւն մ'ալ ունիք եղեր, եւ ի՞նչ է արդեօք այդ ոսկեքաշութեան նուիրականութիւնը՝ հետաքրքիր էի իմանալ։ Բայց այս բոլորը մակաբոյծներ սնուցանելու համար մտածուած հնարքներ չե՞ն, դարպասեն սկսեալ մինչեւ սուրբերու պատկերներ համբուրել տալու դրութիւնն։ Որո՞ւ կուզես կլլեցնել։ Տէր Վանան թէ նուիրականութիւն մը կայ այս ամենու մէջ, եթէ նուիրական են այդ նուիրատուներու տուած դրամներն, ո՞ւր մնաց Տիկինի մը ամէն տարի վարադոյր քաշել տալու համար նուիրած ոչ թէ քանի մը տասնեակ այլ հարիւրներով ոսկիները, կրնա՞ք ցոյց տալ այդ նուիրատուութեան արձանագրութիւնը Վանուցդ տոմարներուն մէջ։ Ա՞յս է ի փառս եւ ի պարծանս եկեղեցւոյ հաւաքուած դրամներու ճակատագիրը։

Մինթէ կ'կարծէք թէ վանքի մը չորս պատերուն մէջ անցած ու դարձածները հո՞ն կ'թաղուին եւ չեն լսուիր, այդ դաղափարը պէտք է վերցնէք ձեր խորհելակերպէն, հաւատացնութեան ժամանակը վաղուց անցած է, ժողովուրդը կոյր չէ, խուլ ընաւ չէ, ժողովրդականութիւն վաստակելու համար Մանգումեի երեւակայել ուղածին չափ ալ կլօնամոլ ու եկեղեցականամոլ երբէք չէ՛ եւ աջ ու ձախ արձակուած վլվլուկներէն եւ փորի ցաւերով տառապող քանի մը քահանաներու ալ գրիչ չարժեցներէն չխաբուիր, իր համոզումները, համակրութիւնները, կամ ատելութիւնները, արտամարտանքները չմոռնար, չփոխեր, չխախտեր, կ'հասկնա՞ք։

Հինգերորդ՝ կ'գրէք թէ, ինձի պէս խղճալի արարածները միայն

թատրոններու եւ պարահանդէսներու վարագոյրները բանալու համար ոսկիներ թող վատնեն։ Շնորհալիից քահ քահս պիտի լսէիք, եթէ մօտս գտնուէիք ձեր այդ անհեթեթ ու անմտած խօսքին համար, ինչո՞ւ, բացատրեմ, որպէս զի ասկից վերջ թեթեւօրէն գրչի չառնէք ձեր խելքին փչածները։

Աչքերնուդ առջեւ բերէք Մայրաքաղաքէն ոկսեալ ամեն միջավայրերը ուր հայ եկեղեցի, դպրոց, հիւանդանոց, որբանոց, արհեստանոց, անկելանոց մը կայ, կամ ասոնցմէ մին կամ միւսը, լա՛ւ, հիմակ ալ խորհեցէք թէ այդ ամեն հաստատութիւնները կարեւոր գումարներու կ՚կարօտին իրենց տարեկան ծախքերը հայթայթելու համար, եթէ այդ ձեր ծիծաղելի դատած թատրոնը, պարահանդէսը չըլլար, ինչո՞վ պիտի գոցէին իրենց տարեկան ծախուց գումարները, ձեր վանականներուն անիմաստ քարոզներո՞վ, ձեր ունեցած անձնական կալուածներու հասոյթներո՞վ, վանքէդ աւելցած եւ ասոր ու անոր դրսէնը մտնող ոսկիներո՞վ, հիմակ հասկցա՞ք թէ մենք ամպարիշտներս հաղար անգամ աւելի կ՚արժենք ձեզմէ։

Եթէ մեր այս դրութեանը չէք հաւնիր եւ խղճալի կ՚գտնէք դարձեալ, ուրիշ բան չմնար մեզի եւ ձեզի, եթէ ոչ մեր՝ այսինքն աղքին դրամով, կանգուն մնացած վանուցդ աւելորդ հարստութիւններն դրամի վերածել, արժէքաւոր թղթերու փոխանցել, ի հարկին վանուցդ աւելորդ հողերն ու խանութներն ալ ծախել եւ անոնց տոկոսներով, կարելի եղածին չափ՝ բաց ունեցող ամեն հաստատութիւններու մէջ ամեն տարի բաժնել, որով ձրի հաց ուտող վանականներու ալ թիւը կ՚նուազի, աւելորդ բեռ եղողները կ՚պակսին եւ ապահովապէս մշտնջենական կռիւներն ալ կ՚դադրին,

Բայց պէտք է այս ալ ըսեմ թէ այսօր եթէ վանքդ բաց մ՚ունենայ, — ինչ որ դժբաղդաբար ենթադրութիւն մը չէ, — քու խղճալի անուանած եւ թատրոնի ու պարահանդէսի վարագոյր քաշող անձերդ են որ՝ երբ ուզեն՝ պիտի վճարեն՝ եւ ոչ թէ ձեզի նման վանականներդ, կարծեմ թէ համաձայն ենք այս ամեն կէտերուն վրայ։

Վեցերորդ՝ իմ եկեղեցւոյ սրբութեան նախանձախնդրութիւնս չէք կարող դիտնալ եւ ասկից զատ ձեզիպէսներէ չէ որ պիտի կըրնայի սորվիլ այդ պարտականութիւնս, եթէ օր մը թերանայի անոր մէջ, բայց դուք իսկ երբեւ եկեղեցւոյ զաւակ չէք դիտեր ամենէ տարրական կանոնն եւ արմաշականներն մէկ ջրով սուտ վարդապետներ կ՚անուանէք, ես չպիտի փորձեմ պաշտպանել զանոնք, միայն հարցում մը պիտի ուղղեմ ձեզի, այսօր Արմաշէն ելնողներն սուտ ըլլան կամ անկրօն վարդապետներ, եթէ աշխարհական դառնալ ուզեն, պիտի կրնան դիւրութեամբ ապրիլ եւ իրենց ապագան ալ ապահովել լրագրութեամբ, դրականութեամբ, զլուգրութեամբ, դպրութեամբ, բայց Երուսաղէմի Միաբաններէն մին եթէ այսօր աշխարհական դառնար, ի՞նչ արհեստով կամ գործով կ՚կարծէք թէ պիտի

յաջողէր իր օրապահիկը գոնէ ճարել, ասոր ի՞նչ կ'ըսէք Հայր Վանան։ Իրաւունք չունի՞մ երբ ձեզի չվերաբերած խնդիրներու չխառնուելու խրատը կուտամ ձեզի, որովհետեւ անախորժ բաներ լսելու կ'դատապարտէք ինքզինքիդ։ Իսկ եթէ կ'կարծէք թէ Դպրեվանքցիները նախատելով,—որոնք՝ այս ալ ըսեմ՝ աչքիս լոյսերը չեն իրենց ամենէ մնծէն մինչեւ պզտիկը — բան մ'ըսած կ'ըլլաք, մեծապէս կ'տուժէք, այդ ճարպիկութիւնը միմիայն Մանզուամիին տրուած է որ հրապարակաւ ողորմելի կ'անուանէ Ս. Պատրիարքին եւ իր ամենապաշտելի Եղբէշ Եպ. Դուրեանի աշակերտները։

Եօթներորդ՝ իմ ինչ նկարագրի, — ո՛չ թէ նկարագրականի, — տէր ըլլալս դուք մի՛ աշխատիք հասկնալու, կ'ապահովցնեմ ձեզի թէ չէք կրնար ըմբռնել այդքանն, իսկ իմ ո՞վ ըլլալս իրաւունք չունիք հասկնալու, երբ դուք ինքզինքիդ կ'պահէք մեր խմբագրէն անպամ, որու սակայն լաւ ծանօթ մ'եմ, այսքանն միայն կրնամ աւելցնել թէ մարդու զաւակ եմ եւ եթէ երբէք օր մը նեղը մնամ եւ ձախորդութիւններու հանդիպիմ, անձս փրկելու համար վանական չեմ դառնար եւ մանաւանդ Երուսաղէմի միաբան։

Այս ամեն ըսածներս բացառութիւններ կազմողներու համար չեն, կ'հասկնան անշուշտ ընթերցողներս։

Երկու խօսք ալ "Ներսէհ"ին։ Ձեր նամակն ալ յանձնուեցաւ ինծի, ինչ ըսել ուզած էք չհասկցայ, կ'յանձնարարեմ որ կրկին կարդաք ձեր յիշատակած յօդուածն, անոր մէջ ձեզի եւ ձերիններու համար բան մը չկայ, իսկ եթէ անպատճառ կ'ուզէք անոր մէջէն բաժին մը հանել ձեզի, որոշապէս գրեցէք որ պատասխանեմ։

×

Պսակագրութեան հանդէսի մը մէջ կատարուած զուարճալի միջադէպի մը նկարագրութիւնը տեսայ Պոլսոյ բոլոր թերթերուն մէջ, հարսը փեսին տաքին վրայ կոխելուն համար քիչ է մնացեր հարսանիքը չպիտի կատարուի եղեր։ այս նիւթին վրայ գրելու մասնագիտութիւնը Յ. Ալիշանի կ'պատկանի, ուստի այս մասին աւելի ծանրանալ չեմ ուզեր, միայն կ'զարմանամ որ փեսան կարեւորութիւն տուած է հին նախապաշարումի մը եւ այդքան աղմուկ հանած, մինչեւ կրնար տուն դառնալէն վերջ եւ զրկել իր կինը, եւ ո՞վ պիտի կրնար արգիլել զինք եթէ ամսէ մը, երկու եւ մինչեւ իսկ ութ ամսէն վերջ կինը մօրը տունը դարձնէր՝ սա պարզ պատճառով որ պսակի միջոցին իր տաքին վրայ կոխած է, եւ վատահ ըլլար որ կեզր։ Կրօն։ Ժողովը դիւրութեամբ ամուսնալուծման մը վճիռը պիտի տար իրեն։

Այս զուարճալի միջադէպը կ'յիշեցնէ ինծի Արեւելեանի խնդիրը։

Ամեն մարդ գիտէ թէ վերաքննութեան հրամանը եկաւ Ս. Հայրապետէն, բայց դեռ Պատրիարքարանի դարակներուն վրայ կ'մնայ

այդ հրամանը պարունակող պաշտօնագիրը։

Իզմիրի հայ հասարակութիւնն անհամբեր կ՚սպասէ այդ պաշտօնաթղթին հասնելուն, որպէսզի միանգամ ընդ միշտ լուծուի այդ ամուսնական դատն եւ ամէն ոք հասկնայ՝ թէ որո՞ւ կողմն է յանցանքը, թէ ի՞նչ միջոցներ կրնան դանուիլ՝ իրարմէ զիզոն՝ այր ու կիներու համար բաժանում ձեռք բերելու, թէ ի՞նչ հիմերու վրայ հաստատուած է հայ եկեղեցւոյ ամուսնական խորհուրդը։

Տեղւոյս Ազգ. Վարչութեան պարտքն է գոնացում տալու ժողովրդեան անհամբեր սպասումին եւ ղղացած բաղձանքին, դրելով Պատրիարքարան պահանջելու համար վերաքննութեան պաշտօնաթուղթերը։

Եթէ մեր Ազգ. Վարչութիւնը չշարժի, կեդր. Կրօն. ժողովը չարժելու բնա՛ւ միտում չունի, իսկ եթէ ըլլալիք դիմումին խուլ ականջ ըլլայ, անմիջապէս պէտք է դիմել Ս. Հայրապետին՝ անոր հրամանին անդործադրելի մնացած ըլլալն տեղեկացրելով, որովհետեւ ուղիղ արամաբանութիւնը, արդարութիւնն եւ օրէնքը բացայայտ ցոյց կուտան թէ վերաքննութիւն մը տեղւոյն վրայ միայն կը կատարուի, եւ ուրիշ ո՛ եւ է միջոց անարդար է եւ ապօրինաւոր։

ՆՈՒՐՃԱՆ

ԿԵՂԾ ՀԱՆՃԱՐՆԵՐ

Գ.

Այդ ոսկի երազովը հարուստ Տաճատ Զարբգեան նեղ դատ իր բնակած թաղը եւ չատ ոչինչ բան իր վաստկած համբաւը իր համայնքին մէջ՝ բաղդատմամբ այն տիեզերական փառքին որուն անկեղծօրէն կոչուած կ՚ղդար ինքզինքը եւ զոր կրնար ձեռք բերել միմիայն երթալով արուեստներու եւ դրականութեան կեդրոնը՝ Բարիզ։

Որքան տաեն որ իր թաղին մէջ մնացած էր՝ իր Եսին համար ունեցած համարումէն դուրս բան մը չէր տեսած. գրեթէ չէր հեռաքրքրուեր իր ժամանակակից գրողներով, չէր ուզեր գիտնալ անոնց բռնած ճամբան, անոնց թերութիւնները մատնակի թէ ընդհանուր, կամ յատկութիւնները։ Իրմէ դուրս ամէն բան արհամարհող մէկու մը ծաղրական ժպիտովը եւ ուսի շարժումովը ոչինչի կը վերածէր ամբողջ թրքահայ գրականութիւնը. հակառակ Պոլսոյ ամենէն աւելի թրքահայ գրողներ արտադրող թաղի մը մէջ ծնած, մեծցած, դաստիարակուած ըլլալուն, բնականաբար ինքզինքը չէր դասաւորեր բնաւ իր ընկերակիցներուն մէջ։

Աւելի ուշ էր որ առաջնորդողի իրաւունքներ եւ կոչումներ

պիտի զգար իր մէջը, իր մեծամտութիւնը դեռ ինքն իր մէջ ամփոփուած զրեթէ միշտ ուշադրութենէ կը վրիպէր, բայց անդամ մը որ յազեցուցած տար իր ներքին ձայներուն զանոնք ամփոփելով գիրքի մը մէջ, իր Եսին տպաւորութիւնները եւ զգայնութիւնները այն զարմանալի եւ մանուածապատ բծախնդրութեամբ, ինքզինքը պարապ պիտի զգար եւ բնականաբար իր յաւակնութիւնները պիտի տեղափոխուէին եւ պիտի տարածուէին իր անմիջապէս մօտը գտնուող գրագէտներուն վրայ։

Սա այժմ ինքը չէր գիշաներ շուրջը նայիլ, ինքզինքը տարբեր եւ գերազոյն կ'զգար ամենէն, դուրս ամեն դասաւորումէ եւ բոլոր իրենց մէջ ամփոփուող մենամոլներուն պէս կը կարծէր թէ իր խելքին մէջէն անցած ամեն գաղափարներն ալ մեծ եւ ընդհանուր իմաստ ունէին եւ կարող էին դրդռել տիեզերքը իր իմաստասիրական եւ զեղեցկագիտական հիմունքներուն մէջ։

Այս պատճառաւ էր նաեւ որ Տաճատ Զարբգեան հակառակ իր ունեցած ճշմարիտ ընդունակութիւններուն՝ չափազանց տգէտ մնաց եւ եթէ ուզեց անպատճառ Բարիզ երթալ, իր այդ բուռն փափաքին մէջ բացատրեցինք թէ սորվելու ուսումնասիրելու դիտաւորութեան հետքն իսկ չկար։

Տաճատ իր քսաներորդ տարին կը մտնար երբ մեկնեցաւ Պոլիսէն. հայրը իր ճամբու ծախքը եւ մէկ երկու ամսուան ապրուստ հազիւ կրցեր էր հայթայթել։ Շոգենաւին մէջ ճամբու ընկեր ունեցաւ դաւառացի երիտասարդ մը Բարսեղ Սարգիսեան որ տասնհինգ տարի չարաչար աշխատելէ ետքը Պոլիս եւ Ծովեզերեայ ուրիշ քաղաքներ կէս բեռնակրի, կէս մինչնորդի պէս կրցեր էր պզտիկ դուռմար մը ապահովել եւ կ'երթար Բարիզ նկարչութիւն սորվելու։ Արդէն երեք տարի չարունակ յաճախած էր Պոլսոյ գեղարուեստից վարժարանը ուր առաւօտուն քանի մը ժամ կուգար, կէս օրէ ետքը կ'երթար քարափը աշխատելու եւ գիշերները կ'անցնէր իրեն գիւղացի մէկ ընկերոջ սենեակը, խնայելու համար բնակարանի ծախքը։ Ասիկա թիկնեղ, միջին հասակով, ոսկրուտ, կորովի մարդ մըն էր մօտաւորապէս երեսուն եւ հինգ տարեկան։ Երեսին, վզին եւ կուրծքին մորթը արեւէն եւ ծովի աղի օդէն այրած մանաւոր եւ ոչ մարդկային գոյն մը եւ մագաղաթի կարծրութիւն առած էր։ Արեւին տակ միշտ աշխատող մարդիկներու ծամածռութիւններ դէմքին լայնքին խորշոմներ գծած էին, մանաւանդ ճակատին վրայ եւ աչքերուն քով, ինչպէս ուսած էր բերանը կիսաբաց պահելու ունակութիւնը որ իր մանիչակագոյն եւ դէպ ի մէկ կողմէն վեր դարարուած շրթունքներով դառն զրեթէ եղերական երեւոյթ մը կուտար իր ամբողջ անձին։ Երբ բերանը գոցէր՝ թաւ եւ չափազանց սեւ պեխերը դէպ ի վար երկնցած զրեթէ կը ծածկէին թաւշը որ իր կարպին քիչ մը չատ զօրաւոր եւ դուրս ցցուած տուպին անդամ

տեսնողին չափազանց ուժի եւ կոպտութիւնն բու գաղափարը կը ներշնչէր։ Ձեռքերն ալ բնականաբար սեւցած եւ կոշկոռներով կարծրացած էին եւ այնպիսի ծանր շարժումներ ունէին որ անկարելի էր աւելի անընդունակ ձեւեր երեւակայել գեղարուեստի։ Միշտ բեռեր կրելու վարժութիւնը թեթեւ մը կորացուցած էր իր ողնաշարը որուն դիծը զարմանալի կերպով կը հակադրէր, գլխուն բոնուածքին եւ աչքերուն գրեթէ անկարեկիր խստութեանը հետ։ Այս մարդը, այրած դէմքով, արեւէն գրեթէ կուրցած աչքերով, դէմքի ծամածռութիւններով տեսնողին թէ՝ տարտամ վախ մը կազդէր եւ թէ զթութիւն։ Ամեն պարագային յայտնի էր թէ արտաքին պատճառներէն աւելի իր իւրաքանչիւր մկանունքը ձգտուած, դալարուած էին ներքին բուռն փոթորիկներու ազդեցութեան տակ, թէ զսպուած փափաքներ եւ կիրքեր ակօսած էին ամեն ուղղութեան մէջ իր հոգին, ցաւագին հեւաքեր ձգած էին իր շարժումներուն, իր ձայնին, իր ամբողջ էութեան մէջ։ իր քալուածքը տեսնելով միայն կարելի էր զուշակել թէ այդ մարդը ամեն օր, ամեն ժամ մաքառած էր իր կացութեան դէմ որուն արժանի չէր, ապահովաբար, եւ բոլոր ասոնք, իր հոգիին սանձարձակ պէտքերը, անոնց չյագեցած ըլլալուն դառնութիւնները, ֆիզիքական եւ նիւթական զրկանքները սարսափելի կերպով ծռած կորացուցած, խեղաթիւրած էին իր անդամները, գինքը կաղապարելով եւ կազմելով իր մարդկային բնական երեւոյթէն տարբեր ձեւի մը մէջ։ իր աղայութենէն իր անփոյթ օրերէն, միակ փափկութիւն, քիթը մնացած էր, ուղիղ եւ գեղեցիկ քիթ մը թրթռուն եւ նուրբ ռնգունքներով եւ որոնք միշտ գերազոյն զգայնութիւններ հաւաքելու երեւոյթը ունէին։

Յայտնի էր որ խեղճ տղան փափուկ հոգիով մը օժտուած, զգայնասէր եւ գորովանքով լեցուն, իր պատանեկութեան առաջին օրերէն տանջուած ու տանջուած էր անընդհատ. յայտնի էր որ աւելի ուշ բեռերուն տակ կքած կամ ո եւ է մեքենական աշխատութիւն մը կատարած պատուն քրտինքով ողողուած եւ հեւալէն կարօտով մտածած էր աղուոր գիծերուն եւ գոյներուն վրայ։ իր պանդխտութեան առաջին տարիները չատ դառն եղած էին։ ոչ ոք, նոյն իսկ իր ազգականները չէին հանդուրժած որ իր գեղեցիկ երազը իրագործէ։ ի՞նչ պիտի ընէր ինքը նկարիչ դառնալով։ անաւասիկ մայրաքաղաքացիներ, անգործ մարդու զրաղում։ Երբ մարդ ուտելու հաց չունի, կարիանդակին չը մտածեր։ . . . հէ՞ . . . :

Ինքը ոչ մէկ տրամաբանութեան չէր անուացած. աւելի ուժով եւ հզօր իր հոգիին մէջէն երդած էր արուեստի եւ գեղեցկութեան պէտքը եւ ինքը այդ նուիրական ձայնին մարիկ ըրած էր. ուրիշ ո՞ր այդքան տիրականօրէն փոխանցուած էր իր գաւառացիի միամիտ եւ յամառ հոգիին մէջ գեղարուեստի տենչանքը։ որքան որ կը յիշէին գիւղին մէջ իր մեծ հայրերէն մինչեւ իր հայրը եւ ընտանիքին մէջ

ոչ ոք այդպիսի մեկամ մը չէր ունեցած. ի՞նչ փոյթ սակայն, Բարսեղ Սարգիսեան կ'ըսէր յաճախ թէ իր ողջամտութենէն խակ ուղղած կը նայէր գեղեցիկ բաներուն եւ կրոնական զգացում մը կ'զգար որ տխրութիւնով եւ զմայլանքով խառն բան մըն էր։

Հեռաղեռակ սակայն խեղճ ողան իր արտաքին երեւոյթին եւ կոպտացած ձեւերուն համար ծաղրանքի ենթարկուած՝ ստիպուած էր ծածկելու իր հոգիին հրայրքը պատանիի մը պէս որ սիրած ըլլալուն կամչոյ։ Գիշերները միայն Բարսեղ կ'աշխատէր մինուորիկ միակ ուսուցիչ ունենալով չափազանց լարուած ուշադրութիւն, ճշդութիւն եւ անկեղծութիւն։ Երեսուն երեք տարեկանին միայն քիչ մը գրամ խնայած ըլլալով եւ իրմէ մեծերուն անուղղակի հսկողութենէն եւ խրատներէն ազատ՝ կրցեր էր Պոլսոյ գեղարուեստից վարժարանը յաճախել որուն մէջ ցոյց տուած էր արդէն հակառակ նախապէս ընկերներէն ընդունած մշնամանքներուն, ճշմարիտ եւ մեծ տաղանդ մը. իր ուսուցչին խրախոյանքներուն վրայ վստահութիւն առած էր եւ մտադրած էր Բարիզ երթալ։ 150 ոսկիի գումար մը խնայած էր գրեթէ տասնհինգ տարուան չարաչար աշխատութիւնով եւ այնպիսի խնայողութիւններու ստիպուած որոնց կրցած էր տակալ միայն իր երկաթէ կամքովը եւ արուեստի համար ունեցած անսասման եւ անդիմադրելի սիրոյն շնորհիւ։

Տասնամեայ Զարբդեան երկրորդ կարգի ճամբորդներու ճաշասրահին մէջ օրուան ախոսի մը վրայ կօրօրուէր իր ճամբորդութեան երկրորդ օրը երբ փոխ-նաւապետը սրան մանելով ըսաւ.

— Դիտէ՞ք պարո՛ն, հայրենակից մը ունիք երրորդ կարգի ճամբորդներուն մէջ։

— Ա՛հ, ըսաւ անտարբերութեամբ ճակատը ցցելով։

Երկու օր բաւական եղած էր որպէս զի նաւասաստիներէն մինչեւ նաւապետը գիտնային թէ հանճարեղ պատանի մը կը փոխադրէին Մարսիլիա. իր համակրելի արտաքին երեւոյթին, մանաւանդ այն մեծ մարդու հովին շնորհիւ որ ունէր, կարծեր էին թէ նշանաւոր դրագէտ մըն է որ հետաքրքրութեան կամ ինքզինքը ծանօթացնելու համար կ'երթար Բարիզ մեծարանքով եւ յարգանքով կը վարուէին եւ իրեն համար ունէին այն մանր եւ ըստ ինքեան ոչինչ ուշադրութիւնները որոնց մէջ այնքան մեծ բան դնել գիտեն ֆրանսացիք։

Երկրորդ կարգի ճամբորդներու մէջ կար ֆրանսացի օրիորդ մը որ երկար տարին ուսուցչուհի եղած էր Բաղդադի մէջ հարուստ հայ ընտանիքի մը աղջկան զոր իրեն հետ ճամբորդութեան կը տանէր. այս վերջինը նիհար, չափազանց թուխ եւ արդէն չրմունքներուն վրայ սեւ աղուտամազով մը զարդարուած 15 – 16 տարեկան աղջիկ մըն էր որ ինքզինքը Բաղդադի մէջ կարծելով կը չփանար տմենուն եւ կարելի եղածին չափ կուզէր յայտնել թէ ինքը հայ չէ. քարե-

բաղդաբար իր անհանդուրժելի ոգեղութիւնը մոռցնել կուտար իր անձը եւ ոչ ոք կ՚զբաղէր իրմով։ Յետոյ կային մէկ Իտալացի եւ երկու Յոյն վաճառականներ։ Տաճատ Զարբզեան ոչ ոքի հետ ընկերացաւ. իր խօսելու դժուարութիւնը եւ մանաւանդ ֆրանսերէն լեզուի մէջ ունեցած խակութիւնը պատճառ եղաւ որ մինակ մնայ եւ կարելի եղածին չափ քիչ խառնուի ընդհանուր խօսակցութիւններուն։ Ասիկա սակայն բոլորովին տարբեր ազդեցութիւն ըրաւ. ամենքն ալ կարծեցին թէ իրենցմէ շատ բարձր եւ կարող անձ մըն էր անիկա եւ ինչպէս ըսի արդէն մասնաւոր յարգանքով մը սկսան վարուիլ իրեն հետ։

— Ներեցէք պարոն, ձեզ անհանգիստ ընելուս, ըսաւ փոխ-նաւապետը, կարծեցի թէ կրնար չանդգրգռել ձեզի, մանաւանդ թէ ձեր հայրենակիցը ըսաւ թէ Բարիզ կերթայ նկարչութեան հետեւելու։

— Ա՛հ նկարչութեան, իրաւամբ զարմանալի է, ի՞նչ է անունը։

— Չկրցի միտքս պահել։

— Վերջը կը տեսնենք հարկաւ։

Տաճատ Զարբզեան չափազանց հետաքրքրուած էր երբորդ կարգի նկարիչ ճամբորդը տեսնելու, բայց միւս կողմանէ չէր ուզեր որ ամենքն ալ գիտնային իր հետաքրքրութիւնը. իր բնական զգացումները սքօղելու եւ մանաւանդ թէ անոնց բոլորովին հակառակը ցոյց տալու վարժ—մտքի ապականութիւն մը որ յաճախ կը պատահի կիներու, հիւանդներու, տղոց եւ ակար մարդերու—Տաճատ Զարբզեան իր ամենէն օրինաւոր զգացումներն ալ ծածկելու պէտքը կ՚զգար առանց բանաւոր կամ որոշ պատճառի։ Ասոր համար էր որ իրիկուան ճաշէն ետքը միայն հաճեցաւ երեւնալ նկարչին։

— Եղբայր, ձեզի սպասեցի առաւօտէն ի վեր, ըսաւ Բարսեղ Սարգիսեան իր լայն եւ կարծր ձեռքը երկնցնելով Տաճատին որ իր բարակ մատները դրաւ Բարսեղի ափին մէջ. շատ փափաք կ՚զգար անմիջապէս յայտնելու իր խօսակցին թէ ինչ տեսակ մարդու հետ գործ ունէր, բայց Բարսեղին անկիւնաւոր եւ ուղիղ կզակը, իր խորշոմած եւ այրած դէմքը զինքը երկչոտ դարձուցին։

Բարսեղ անգամ մըն ալ եղբայրաբար նայեցաւ ժպտելով Տաճատին, յետոյ ձեռքը դրպանը խոթեց, ծխախոտին տուփը հանեց եւ սիկառէթ մը ոլորելով հրամցուց։

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ Տաճատ եւ քաշուելով, հիմա ծխեցի։

— Հատ մըն ալ ծխեցէք եղբայր, ի՞նչ կ՚ըլլայ ... չէք գիտեր որքան գոհ եմ ազգակցի մը հետ խօսելուս, երկու օր է որ կը խըզդուիմ կոր աս անպիտաններուն հետ։

Բարսեղ ձեռքովը վրանը ցուցուց։ Տաճատ զզուանքի չարժումը ընելով աչքին ծայրովը նայեցաւ եւ հաղիւ թէ ընդնշմարեց անկողիններու դէզեր, աղտոտ բարձեր, չսանտրուած գլուխներ եւ անմիջապէս զգաց ճենճի, ձէթի, պատուղներու տարտամ հոտ մը։ Բար-

սեղ վարժուած այս կարգի թշուառութիւններու՝ բան մը ղգալու երեւոյթ չունէր, միայն իր աչքերը կը ժպտէին ոքանչելի կապոյտ ծովերուն եւ կղզեակներուն օրոնք իրիկուան լոյսին մէջ բոլորովին վարդագոյն՝ շողնաւէին արագ ընթացքին չնորհիւ հաղիւ թէ կ'նրեւէին եւ կ'անցնէին պարիկներու պէս։ Իրենց դլխուն վերեւ երկինքը կը կամարանար բոլորովին ծածկուած ճերմակ եւ սակեղծ ամպերով եւ Բարեղ հմայուած, իր խորշոմած եւ թխացած ճակատը կը պարձնէր չորս կողմ եւ ոնդունքը կը թրթռային այնքան փափուկ՝ իր կոպտացած դէմքին վրայ, ծաղկի թերթերու պէս։

ՉԱՊԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ

ԵՐԵՍԱՆՔ

Վերջալոյսին, իրիկուան դէմ,
Պատուհանին առջեւ, մինա՜կ,
Ծաղիկներու փունջին մէջէն
Կը դիտէ նա, հէգ, որքունա՜կ։

Նա կը դիտէ հորիզոնին
Դիծը սարտամ ու խուսափուկ,
Ուր կը հալին, կը նըւաղին
Վերջին կայծեր, գիծեր տամուկ։

Հոն՝ զոյգ լոյսեր կը տժգունին
Մելամաղձոտ նայուածքին մէջ,
Ուր տրտմաքեկ իր լուռ հոգին
Կը վարանի երազատենչ։

Ու կը սառի անգթօրէն
Բաղցը նայուածքն այդ աղջկան,
Մինչ խօլ կայծեր դեռ կը պարեն
Ադօտ լոյսին մէջ իրիկուան։

Կարի՜ տժգոյն է իր ճակատ,
Եւ շրթունքներն իր վշտագիծ
Կը դողդըղան հեւքով մ'ընդհատ
Շեշտելով մի խորին կսկիծ։

Նիհարութիւն մ'աննիւթական
Մաքրեր է զինքն,—հուրի չըքնաղ,
Ա՛լ աշխարհիկ հոգեր չըկա՞ն
Այդ կուրծքին տակ՝ լըռին դագաղ։

Ու կը գամուի պարապին մէջ
Տրտում նայուածքն իր մշշուշոտ,
Դուցէ տեսիլը մ'ինոն եկեւէջ
Կ'առնէ տարտամ ու անծանօթ։

ԵՍԱՐՕ

ՏԱՐԱՓՈԽԻԿ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԵՒ
ԱՆՈՆՑ ԴԱՐՄԱՆՈՒՄԸ

Փոխանցելի հիւանդութեանց մին ալ կեղծմաչկն է (diphterie), որ դժբաղդաբար հակառակ բժշկական յառաջդիմութեան, տակաւին շատ կը պատահի, սովորաբար իւր զոհերը կ'ընտրէ մանկանց մէջէն, առանց չափահասները խնայելու։ Հիւանդապահ մը կեղծմաչկը խընամելու համար իւր անձը փոխանցման մեծ վտանգներուն կ'ենթարկէ, բարեբաղդաբար այժմ իւր անձը այդ վտանգներէ ղերծ պահելու միջոցներ ունի։

Կեղծմաչկի մանրէն իրեն բոյն կ'ընտրէ կոկորդի ներքին մասերը, ուր կեղրոնանալով ճերմակ թաղանթներ յառաջ կուգան եւ կոկորդի բացուածքը կը նուազեցնեն, մինչ կողմանէ մինչեւ խռչափողի մէջ կը հասնին եւ հիւանդին մեծ շնչարգելութիւն կը պատճառեն, որ մինչեւ խեղդուելու աստիճան կը հասնի։

Նախկին բժշկութիւնը գրեթէ անկարող էր այս սոսկալի հիւանդութեան առաջքը առնելու, որուն զոհերն շատ էին, սակայն այսօր շնորհիւ Պէհրինկի, Ռուի եւ Եէրսէնի դատած չիճուկին (serum), կեղծմաչկի զոհերն բաղդատաբար շատ նուազած են, եւ եթէ ժողովուրդն այս մասին պէտք եղած ծանօթութիւնն ունենայ, այն ժամանակ բնաւ զոհ տալու պէտք չի մնար, զի դժբաղդաբար շատ անգամ բժիշկը շատ ուշ կը հասնի, մինչդեռ հիւանդութիւնը յառաջացած է։ այս պարադային մէջ չիճուկի ներարկութիւնն ալ սպասուած արդիւնքը չի տար։

Կեղծմաչկի փոխանցման միակ պատճառը՝ կոկորդի մէջ գտնուած մաչկերն են, հիւանդը հաղացած ժամանակ ասոնցմէ ամենաչնչին մասեր բերնէն դուրս կը թափին եւ օդին մէջ կը տարածուին, կամ դեռինը իյնալով կը չորնան եւ զետնի փոշիին հետ խառնուելով օդի մէջ կը տարածուին, որ միեւնոյն միջավայրի մէջ ապրողին խըսչափողին եւ կոկորդին մէջ կը հասնի, եւ կամ եթէ մէկը հիւանդին հաղացած ժամանակ անոր մօտ գտնուի, կեղծմաչկները կրնան ուղղակի իր վրայ հասնիլ, նաեւ եթէ հիւանդապահը հիւանդը խնամած

ժամանակ մասնաւոր չապիկ մը հագած չէ, կրնայ իւր ղգեստներուն վրայ ալ դանուիլ եւ այսպէս աղտոտած ղգեստով դուրս կելլէ, ասողջ անձանց հետ յարաբերութիւն կունենայ, որոնց հիւանդութեան մանրէ կրնայ փոխանցել անուղղակի կերպով ուստի հիւանդապահը թէ իր անձնական ապահովութեան եւ թէ ուրիշներու համար, հիւանդին սենեակը միշտ մասնաւոր չապիկ մը զգեցածելու է, եւ դուրս ելլելէ առաջ հոն թողու, նաեւ ձեռքերը լուայ, լաւ կը լինի եթէ հիւանդին սենեկին մէջ դանուած միջոցին գլուխը ծածկէ, որպէսզի սենեկին փոշին մազերուն մէջ չի կեղրոնանայ, նմանապէս հիւանդին հագացած ժամանակ բերնին դէմ չի դանուի:

Ցանցելումն բժիշկներ կը խրատէին հիւանդին կոկորդին մէջ կաղմուած կեղծմաշկերն գործիքով մը հանել, սակայն ասի թէ հիւանդապահին համար վտանգաւոր եւ թէ հիւանդին համար վնասակար գրութիւն մ'է, զի այսպէսով հիւանդապահը աւելի վիրութեամբ իւր անձը փոխանցման կ'ենթարկէ; եւ մաշկերն հանել ուզած ժամանակ հիւանդին կոկորդն կրնայ քերթել եւ վիրաւորել որ չատ վնասակար է, արդէն չեճուկի ներարկումէն վերջ կեղծմաշկերն ինքնին կը քակուին եւ կիյնան, հիւանդապահն միայն թէ gargarisme ընել տալու է եւ ասկէ յառաջ եկած ջուր եւ կեղծմաշկերն կրակի մէջ այրելու է:

Կեղծմաշկի մանրէն հասած տեղը հիւանդութեան ծագում տալու համար պէտք է որ մարմինն արամադիր լինի, այսինքն մանրէի դէմ մարտնելու կարողութիւնը նուազած, ամեն անձի դիմադրութիւնը միեւնոյն աստիճանի չէ, ոմանք երկար ժամանակ կեղծմաշկի ենթակայ հիւանդի քով կը մնան առանց վնասուելու, ուրիշներ ալ պահ մը հիւանդին մօտենալով կրնան հիւանդանալ:

Հիւանդապահ մը ո՛րքան առողջ եւ դիմադրական կարողութիւն ունենալ կարծէ, պէտք չէ՛ ամենայնչին զուշութիւններն խակ զըլանայ, զի այն որ պահ մը հիւանդութեան կը դիմադրէ, կարելի է հետեւեալ օրը չունենայ միեւնոյն զօրութիւնը:

Զափազանց զգուշութիւն երբէք վնասակար չի կրնար նկատուիլ, իսկ թեթեւ անխոհեմութիւն մը երբեմն վտանգաւոր հետեւանքներ կրնայ ունենալ:

Հիւանդապահը պարտի նաեւ, ինչպէս ամեն փոխանցելի հիւանդութեանց ժամանակ, կեղծմաշկի ենթական առանձնացնել, նորա գործածութեան յատուկ առարկաներ վերապահել եւ յետոյ զանոնք այրել կամ հականեխել:

Ինչպէս որ վերեւ յիշած եմ, եթէ այսօր տակաւին կեղծմաշկի զոներ կուտանք, դլխաւոր պատճառն է բժշկին ուշադիմացնելիս եւ որպէսզի այդ տեսակ վտանգաւոր պարագայի մէջ չի գտնուինք, ի սարեւ կը նշանակեմ սովորական եւ պարզ կոկորդի ցաւի եւ կեղծմաշկի մի քանի դլխաւոր նշաններն:

Պարզ կոկորդի ցաւէ բռնուողը, առաջին օրէն ո՛ւ է ուտեստ կամ ըմպելիք մինչեւ իսկ թոքը կուլ տուած ժամանակ կոկորդի ցաւէ չափազանց կը տառապի, եւ երբ կոկորդը քննեմք, խորը կարմրութիւն մը միայն կը նշմարենք, կոկորդի ցաւը օր ըստ օրէ կը սաստկանայ, նմանապէս կարմրութիւնը եւ կ'ու

չեն գանուիր տակաւին, իսկ հարսանիթը (rougeole) եւ եւ այնքան երկիւղալի չեն, սակայն աւելորդ չէ ասոնց ինչ միջոցաւ փոխանցուիլը դիտնալ, զի ասոնք սովորական հիւանդութիւններ են։

Հարսանիթը (rougeole) կ'սկսի նախ հիւանդին քթէն եւ աչքերէն. այնպէս որ առջի օրերը աչքերը ակամայ եւ չարունակ կ'արցունքոտին, քիթն ալ կը վազէ, առանց սովորական հարբուխի։ Հետեւեալ օրը կոկորդի ցաւ եւ ջերմ, երրորդ օրը ջերմը կը դադրի եւ մարմնոյն վրայ կարմիր բիծեր յառաջ կը գան, այս հիւանդութեան ենթականերն մեծ զգուշութիւն մ'ունին ընելիք, պէտք է հսկել որ չի մսին, առանց զիրենք չափազանց տաքցնելու, եւ եթէ ջերմը չարունակէ, զիրենք անկողին պահելու է։

Հարսանիթէ բռնուածներն միեւնոյն ժամանակ պատնչիթ ալ կ'ունենան, հազալու ենթակայ եղողներ եւ կամ կուրծքի ո՛ եւ է տկարութիւն ունեցողներ եթէ հարսանիթ ունենան, այս մասին զգուշութիւն ընելու են։

Հարսանիթի փոխանցման ծառայողն հիւանդին արցունքը եւ քթէն վազած հեղուկն է, հետեւաբար հիւանդապահը հիւանդին թաշկինակը եւ ամեն ինչ որ այս հեղուկէն թրջուած կրնայ լինիլ, ջուրի մէջ եռացնել տալու է։

Կարմրախտը (scarlatine, զըղամուդ) որ նմանապէս ջերմով եւ կոկորդի ցաւով մը կ'սկսի, սակայն աչքերն եւ քիթը չեն վազեր, եւ հազ ալ չունենար, յետոյ մարմնոյն վրայ կարմրութիւն դուրս կուգայ, եօթներորդ օրէն կ'սկսի մորթը բարակ փոշիի պէս թափիլ, որ կը տեւէ մի քանի օրեր։ Ընդհանրապէս այս հիւանդութիւնը 20-25 օր կը տեւէ։

Հիւանդը առաջին օրերուն մէջ միայն չատ անհանգիստ է, իսկ մորթը թափիլ սկսելուն պէս, արդէն ջերմը դադրած է եւ հիւանդն այլ ևս ո՛ եւ է անհանգստութիւն մը չզգալուն, ինքզինքը բոլորովին ապաքինած կը կարծէ, մինչդեռ ընդհակառակն է։ Կարմրախտի ժամանակ հիւանդը 15երորդ օրէն վերջ ալ աւելի հսկողութեան ենթարկելու է, ահա ինչու։ Այս միջոցին հիւանդութիւնը երիկամանց վրայ աղդելով, չատ անդամ մէջի մէջ ալպիւմին կը կազմուի եւ եթէ ուշադիր չի լինինք, հիւանդին մորթին տակ ջուր կը հաւաքուի, ամբողջ մարմինը կ'ուռի, որուն հետեւանքը երբեմն մահացու կը լինի, չատ անդամ ալ հակառակ մեր անուշադրութեան թէեւ անմիջական վտանգ մը չի պատահիր, սակայն ալպիւմինը ապագային կրնայ ծագիլ, որուն առաջքը առնուլ չատ դիւրին է. եթէ մէկը կարմրախտէ բռնուած է, մէզը մի քանի օրը անդամ մը քննել տալու է, որպէսզի ալպիւմին դտնուածին պէս պէտք եղած դարմանը ըլլայի։

Ծաղիկի հիւանդութեան մասին գրել աւելորդ կը համարիմ, զի այժմ ծէննէրի պատուասոի զրութեամբն ծաղիկն քաղաքակրթեալ

երկիրներէ դրեթէ բոլորովին անյայտացած է։

Փոխանցական հիւանդութիւն մ'ևս կը մնայ, որ թէեւ համաճարակ ձեւ մը առնելով քիչ ժամանակի մէջ չատ մարդկային զոհեր չտար, սակայն իւր բռնած զոհը (որ կ'ընտրէ դժբաղդաբար յաճախ երիտասարդ եւ պատանի դասակարգէն) չի խնայեր, եւ եթէ խորհիմք որ զարերէ ի վեր գոյութիւն ունի եւ այսօր պատահած մահերուն գրեթէ հարիւրին 25ին պատճառն է, այն ժամանակ իւր զոհերուն թիւը հաշուել անկարելի կը լինի։ այս սոսկալի հիւանդութիւնը թոքախտն է. նորա մասնաւոր դեղը դեռ չէ գտնուած, սակայն առողջապահական միջոցներով աւողջ մը եւ մինչեւ իսկ թոքախտային ծնունդ ունեցող մը կարող է ինքզինքը դերծ պահել այս հիւանդութենէ, եւ հիւանդներն ալ կը բարուոքին, մինչեւ իսկ բուժեալ օրինակներ չատ կան։

Թոքախտի եւ նորա առողջապահական դարմանման վրայ երկուտողով անցնիլ չի բաւեր, նիւթը չատ ընդարձակ եւ ընդհանուր ուշադրութեան արժանի է, առայժմ մէկ կողմ կը թողուն. յառաջիկային իրմով ընդարձակօրէն զբաղելու յոյսով։

ՏՕՔ. Մ. ՌԷՔԻՈՍԵԱՆ

ՀԱՅ ԵՐԳԻՉՆԵՐ
ԵՒ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՅ-ԱՇՈՒՂՆԵՐ

1. Խաչատուր. — Հայ-Աշուղ մը, Իռուսաստանի կողմէն, սա կը կոչուէր նաեւ Շարի-Խաչատուր։ Իր բնիկ ծննդավայրի վրայ ծանօթութիւն, եւ իր մասին կենսագրական տեղեկութիւններ կը պակսին մեզի։ Միայն ծանօթ է մեզի, թէ կ'երգէր միշտ Հայերէն, եւ իր երգած երգերն ալ առանձին տեսարանով լոյս տեսած են։

* * *

2. Խաչատուր Բաղիշեցի. - Հայ-Երգիչ մը, որ կ'ապրէր ԺԷ. դարուն մէջ, որուն կ'ըսուէր նաեւ Խաչատուր Զուղայեցի։ Շարադրած է Պարսից պատմութիւն մը, եւ երգած է այլ եւ այլ սամկական երգեր։ Իր երգերէն յարմար առթիւ մը կը հրատարակենք հատ մը։

* * *

3. Խաչատուր Կեչառեցի. — Հայ-Երգիչ մը, նաեւ Հայ բանաստեղծ մը ու տաղաչափ, որ կ'ապրէր ԺԳ. դարուն մէջ։ Սա բաւա-

կանին ընտիր խմաստներով, տաղաչափական եւ արձակ լեզուով, Մեծին Աղեքսանդրի կենաց եւ մահուան վրայ, այլ եւ այլ բարառութիւններ յօրինած է: Գրած է նաեւ զանազան տաղեր, որոնք կը գտնուին տպա ու անդ ձեռագիր մատեաններու մէջ:

4. Խաչատուր Կեսարացի. — Հայ – Երգիչ մը, բնիկ Կեսարացի, կ'ապրէր ժէ. Դարուն մէջ, Կուսակրօն Վարդապետ, զարգացած էր գիտութեամբ եւ որ մեծն է առաքինի վարքով: Իբրեւ Ս. Էջմիածնայ միաբան Նոր Զուղայու Ամենափրկիչ վանքին Առաջնորդ – Վանահայր եղած եւ չատ զարգացուցած է վանքը՝ գիտուն, խմաստուն եւ աշխատասէր միաբան վարդապետներ հասցընելով. Հոն վանքին մէջ իր եւ իր միաբան վարդապետներու ջանքով եւ աշխատութեամբ տպարան մըն ալ հաստատած է, նոյն իսկ, մեծ ու փոքր տառերն անդամ իրենք ձուլելով. 1642 ին առաջին անդամ տպագրեցին Ստեֆի Ժամագիրք մը եւ Հարանց վարք: Խաչատուր Վարդապետ Կեսարացին իր դարուն մէջ երեւելի հանդիսացաւ անուանի եւ յիշատակց արժանի գործերովը: Երգած է նաեւ զանազան երգեր. զաղափար մը տալու համար իր կարողութեան վրայ իր երգերէն մին կը դնենք այստեղ իբրեւ նմոյշ:

Խանդաղատիթ սիրով եմ ես, եկ սիրելի խօսեա ընդ մեզ,
Իմ աղաւնի տատրակ եւ հեզ, եւ խնդութեան տեղիք եմ ես:
Ամենեւին զեղեցիկ ես, եւ արատ ինչ ոչ կայ ի քեզ,
Մեղը ի շրթանցդ կայ ի քեզ, դիմն ի ներքոյ լեղուէդ կաթեաւ:
Զիկայ աղվոր նման դեռ քեզ, մարդարտախօսք միշտ դու չարեա,
Արտասուալի պաղատիմ քեզ, թութակ լեղու դու չի լռեա:
Ահա եկնուս ի մեզ դիմես, նըման որթուց եղանց ճեմես,
Ի սրտիս մէջըն արձարձես, զսէրս իմ բազում կրկին դիզես:
Տաչիս եւ չուչան կարմիր վարդ ես, անմահութեան հոտ կայ ի քեզ,
Ի քիմիս մեր հոտ դու բուրես, նա ի յատենն ինձանեմ ես:
Ոսկիաձոյլ մարդարիտ ես, ուրախանամ տեսլեանդդ ես,
Զահ սանիրա լոյս վառեալ ես, որպէս թիթեղս այրիմ ի քեզ:
Ի՞ւսեալ ոսկի դու մանեակ ես, սիրով ի սէրդ կապեցայ ես,
Մի եղջերի ծարաւ եմ ես, սիրով տեսլեանդ փափաքիմ ես:
Բամեալ մարդկան ծառայ եմ ես, երկրպագեմ տէր Աստուած քեզ,
Երրորդութեամբդ անբաժան ես, զին ի տեսուդ դու չի մերժես:

ՏՐԴԱՏ ԵՊ. ՊԱԼԵԱՆ

ԳԻՒՂԻՆ ԿԵԱՆՔԸ*

ՄԵՌԱՒ ԽԱԼԸՍԱՒ

Երկու տարի առաջ, անգամ մ'ալ կը պատահէր որ Երթալի մեր գիւղը, ուր հայրս, կարճ՝ բայց երջանիկ մանկութիւն մը անցուցեր է, իր ըսածին նայելով։

Մեր ընտանիքին մէջ, ամէն անդամ որ խօսք բացուեր է այն գիւղին վրայ «մեր գեղը» ըսեր ենք անմեղքս ալ, մեր սեպհական հին տունը յիշելու դգուանքով մը, որովհետեւ հոն մերը եղող չատ մը պարագաներ ունինք տակաւին, մեզմէ գերեզմանը հանգչողներու յիշատակին հետ քանի մը ողջ ազգականներ ալ կան, որոնց գրեթէ բոլորին ալ անունին հետ ծերուկ մեծ մայրս է որ մեզ ընտանի կը պահէ։

Վերջին տարիներուն, ան ազգական յիշուածներէն մէկուն տունը՝ մեր Անտիկին պզտիկ բոյնը եղաւ իջած տեղերնիս. ինքնակոչ հիւրեր մեծ մօրս հետ, բայց հոգ չենք ըներ. գիւղացին միշտ բաց դուռ մը ունի օտարականին առջեւ։ Մնաց որ մենք անտնկ անճանչ մը չըլլալէ զատ իրեն տարիներէ ի վեր խաղողարեր այդի մ'ալ յանձներ ենք։ Այսչափը հազար միւնեթ կ'արժէ։

Անտիկ քառասունը անցուցած խարտեաշ կին մը ինչին հասակով, կ'ապրի տակաւին, որքան կարելի է, դիմադրելով ցաւերու ամէն տեսակներուն։

Տասը տարիներէ ի վեր որբեւարիի կեանքով չարքաշ ապրանք մը կ'ընէ իր զաւակներուն սիրովը, ու կը պահէ հաւատարմօրէն ինչ որ իր վաղամեռ ամուսնէն իրեն մնացեր է։ Իր գլխաւորին յիշատակովը ապրեր է մինչեւ հիմա, ու երեք մանչերու հետ աղջիկ մ'ալ մեծցուցեր է, միեւնոյն ատեն, մէկ քանի արտերու մշակութիւնն ալ ձեռքը զբաղում պահելով։

Տղոց անդրանիկը պանդխտութեան հովերը կը չափէ, անոր միայն լուսանկարը ունի ծոցին մէջ, միւս երկուքը Մէզիրէ Ցիրէրներուն դպրոցը կը պահէ դիշերօթիկի ծախքով։ Ըսէ՞նք թէ՝ Անտիկ բոլոր իրեններովը Պապական քահանային ծուխը կը մնայ։ Տունին տարեկան հացահատը հողէն ձեռք կը բերեն։ Աղջիկը իր հասակին եւ ուժին արտակարգութիւնովը ընդունակ հողամշակ մըն է, միշտ դուրս-

---

* Մասնաւոր հաճոյքով կ'հրատարակենք գիւղական կեանքի այս գողտրիկ գրուագը, որու հեղինակը՝ աղջիկն է գաւառացի ծանօթ գրագէտ և մեր աշխատակից Թրլկատինցիին (Ցովհ. Ցարութիւնեան) որ կ'Ծուի Ծէ մասնաւոր խնամ տարած է իր գրելու ինքնատիպ ոճին վարժեցնելու իր աղջիկը, ինչպէս ակնայտ կ'երեւի ներկայ նախափորձին մէջ որ այնքան յաջողած է։ Ծ. Խ.

ները, մինչ հողը խառնչակելու անտանելի գործունէութեան մը մէջ, երկու–երեք այր մարդու գործը կընայ տեսնել:

Կ'ապրին վերջապէս, կարելի է քիչ մ'ալ երջանիկ են որ ժանեակի ձեւերուն ու գոյներն վրայ մտածելու պէտքովը չեն կսկծար:

Մեր հատած օրէն օր մը առաջ, Անդրիկին կովը ծներ էր, ու մենք այս դէպքով քիչ բաղդաւոր չէինք սեպուեր:

Սմիսէն աւելի մնացինք, մեր բարի ճանչուտրուհին կարօտի ու յարգանքի չատ բուռն ու չատ անկեղծ սէր մը ցցուց մեզի, ես ալ ամիս մը գեղացի ապրեցայ, որչափ կարելի է, հետեւելով գեղջուկ ձեւերով նիստ ու կացի մը, որ տանտիրուհին անհոգ պահեմ քաղաքցիի մը ներկայութենէն, թէեւ ան իր անձնու էր կերպովը յայտնի կը տեսնուէր որ իր զոյգ մը կարմիր եղներն ալ մեզի համար մորթելու յօժարութիւնը կը ցուցնէ:

Շիտակն ըսելով, աղէկ էր մեր ուսելիք խմելիքներու տեսակը, բայց տեղերնիս չատ անյարմար: Տունին դաւիթը եղաւ մեր կայարանը, դիշերն ալ հոն կը լուսցնենք: Ճաչարանը, խոհանոցը, կովին ու եղներուն ախոռն ալ սա տեղն է, ձեռքերնիս երկնցնելով կըրնանք անոնց գլուխները չոյել:

Հին մեծկակ տունէ մը սա գաւիթը ու սասր մէջ բացուող ձմրատունի բաժինը միայն մնացած է:

Այդչափ տեղի վրայ կը փռուին անկողինները չորս հոգիի համար: Դիշերը չի գնացուիր, չորքոտանիները փափկանկատութենէ չեն հասկնար. ճրագը մարելէն յետոյ, լուերու ու մժեղի յարձակումներուն դիմադրելու կարելիութիւնը կը պակսի, չփոթութիւն մը մեր անմիջապէս մօտը եղող հաւթառը կը լսցնէ, Մարիամ ցորեկի յոգնութիւններէն ընկճած՝ անչնորհք քնանալ մը ունի, ձեղունէն թափթփուքներ մը կ'ըլլան, որ երեսիս վրայ ճանկելու չարժումները կ'ընեն:

Կը հասկնամ թէ խեղճ մայրս ալ իմ վիճակս ունի, ու մենք պահ մը վաղուանին վրայ կը խորհինք: Գեղի ցորեկն ու դիշերը աչափ տարբերութիւն ունի եղեր, ո՞վ մտածէր:

Վաղը ա՛լ քաղաք դառնանք, վերջին խօսքերնիս է սա. բայց ամէն անդամ ալ ինչ որ կ'որոշենք երեկուանը, առաւուն մոռցած կ'ըլլանք արդէն: Գեղին առաւօտը մոռցնել կուտայ մեզի ամէն անհանգստութիւն:

Աքաղաղին եռեւ եռեւ կրկնած սուր ճիչերը այնքան մօտիկ, մեզ բոլորս ալ կամաց կամաց ոտքի վրայ կը հանեն: Մայրս եկեղեցի կերթայ կանուխ. Մարիամ եղներուն կեր կը թափէ, ես ալ Անդրիկին հետ կովը կթելու գործ մը կ'ընեմ, ու շուտ մը դուրս կելլամ, դռան առջեւ, կ'սպասեմ որ պարապը քալող աղջիկ մը հանդիպի, անոր հետ աղբիւրը երթանք, անկէ մեր այգին քալենք: Յուսախաբ չեմ ըլլար, ամէն առաւօտ ալ հանդիպումը ուղածս է, ու մենք ա-

բեւեռագին քիչ մ՚ալ ուռաց, գեղամէջի փոչին ու փոսրը հաւնիս կը թողունք ու անտուան ցօղերով լուացուած զմրուխտ կանանչներուն վրայ կը բանանք աչս ընիս։

Այդիին մէջ ենք, այդին մերը ըլլալուն հաւատալս չի դար նախ, մինչ ուրիշները ամէն եղած են անոր։ հիմա ի՚նչպէս մերը սեպուէր, բայց՝ կը համաձայնիմ ես ինձի հետ, այդին վերէն վար ու բոլոր մէջիններովը մերն է անտարակոյս, ու կ՚ըզդամ թէ՝ ընկերուհիս հետ իմ խօսքերս հպարտ չեղա մը տակը են ինքնին։

Իրենց բարձրութիւններուն վրայ կանգուն ծառները՝ թթենին, ուռենին, ծիրանենին ու կաղամախիները լուռ խօսք մը ունին ինձի ուղղուած։ Փչենին ան անկիւնը տեղ բռներ՝ իր ձախաւել չէնքովը, չուքովը, հօրս գրածը կը յիշեցնէ։ «Այդիս փչենին»։

Որթատունկերը իրենց կանանչ պարոյրներուն մէջ, գեղի նոր-հասներուն խալենքը կը պահեն ու չնորհալի չարժումներով, ան պահուն, որ թեթեւ հով մը կը փախի իրենց վրայէն, անոնք ալ խօսքեր մը կըսեն, որ չեմ հասկնար։

Մերն են անոնք, մերն է ան պզտիկ ծաղիկն ալ, որ ժպտիլ դիտէ, գոյն ունի, անբացատրելի գեղեցկութիւնով մը օժտուած է, անոնց ամէն մէկուն համար տաք գորով մը կը հոսի հոգիէս, կ՚ըզգուշանամ որ մէկն ալ չի մեռնի ոտքերուս տակ. մեղք են, ու թեր-եւս արդէն որքի՚ որքուհիի մը արամութիւնովը կը խշխշան անոնք, քանի որ իրենց ճչմարիտ տէրերէն անտեսուած վիճակ մը ունին։

Ընկերուհիս ծանօթ չնորհքով տան մը զաւակ, քաղքցի իրեն տարեկից ու սեռակից հիւրը պատուելու համար քրոջ աղնուութիւն մը ցոյց կուտայ, դիս մօտակայ իրենց այդին կը տանի, առաջին հանդիպումով արդէն հասկցուցեր է որ ամէն առաւօտ իրեն հետ հոն ըլլանք, շատ վարդ ունին, սա ալ մոռցած չէ ըսել, ինչո՚ւ չէ, հաշար չնորհակալութիւն իրեն, եթէ տաչափը պատասխան մը, փոխարէն մը է իր անպայման բարեացակամութեանը։ Ան առաջին օրուան առաւօտը ու յաջորդող օրերը հոն ենք միշտ գրեթէ, առատ հունձք մը կ՚ընենք վարդերու շատ ընտիրներէն, ու ես ամէն առաւօտ, անագին ու թանկագին փունջերով բեռնաւորուած՝ կշտապեմ տեղս հասնիլ։ Աւարիս չափը կը ցուցնեմ, երջանիկ ու որչա՚փ։

Բայց ո՚ւր կրնամ պետնդել անոնց, որ դէթ քանի մը վայրկեանի համար, իրենց խունկը ու բոսորը պահեն անարատ մաքրութիւնով։ Այն գաւիթը իր ոգեղութիւններով զայրացուցիչ հակադրութիւն մ՚է՝ վարդի պէս ծաղիկի մը ու անոր փոդիոդուն գեղեցկութեանը յետոյ շատ անգամ ես իմ զգացումներս փրկելու արգահատելի հընարամտութեամբ մը, ձեռքիս տակ եկած ամանը փունջերուս թաղար ընելով կը բանտարկեմ զանոնք հոս կամներսը մութ թաղըստոցի մը մէջ, ուակէ դուրս գալու առենս սակայն, ես դիս այլապէս ճնշուած կ՚զգամ, որ եւ է անմեղութեան մը վրայ սպաննուս

թիւն ընողի մը սարջանքը կ'ուզի սրտիս մէջ, ինչո՛ւ այն գեղեցկութիւնները խաթարուէին, ինչո՛ւ հս անոնք իրենց արեւէն զրկելու յիմար բարբարոսութիւնը ընէի ու նեռէի հոն որ աղտոտ մը թուքնան մը մէջ թոչնին Վայրկեան մը ասոնք ալ մոռնալու որոշումին յանգած՝ ջանք կ'ընեմ որ միօրինակութիւնը հետզհետէ տեղ չի գտնայ վրաս։

Պահ մը հետս տարած դասի գրքերուս ու թերթերուս հետ կ'ասանձնանամ, հայրս թոյլատրած է արդէն որ օրուան մէջ ատեն մ'ալ այն հետ տարածներովս զբաղիմ։

Իրիկուն կ'ըլլայ, դաշտէն դարձողներու աղմուկը վերջին անգամ մ'ալ կ'ողողուրէ գեղը։

Անտիկին աղջիկն ալ փոչին թաթխուած վիճակով տուն կը դառնայ ու նոյն երէկինը կ'երեւնայ դարձեալ որ «քար բառնաս կոնակին՝ երես չի դարձներ»։ կամ աւելի չիտակը, դաշտէն տունը խոնջինք մը հանդիստ մ'առնելու համար չէ որ կը դառնայ ամեն իրկուն, տունը չատ աւելի գործեր ունի ընելիք գիշերի այն պահերուն ուր քաղքցի աղջիկ մը չատոնց արդէն իր գլուխը կակուղ բարձերուն վրայ դնեցած կ'ըլլայ։

* * *

Գիշերը, սոսկալի գիշերները, իմ միակ ցաւս, ծերուկ հանիս ալ մեծ տրտմութիւնը, խօսքով չի պատմուիր։

Շաբաթ մը ամբողջ այն գիշերներուն մռայլ ալքերէն անցնելով է որ առտուան լոյսը կ'ողջունենք։

Մեր Անտիկը հասկցեր է վիճակնիս ու մեզի մարդավարի կերպ մը կ'ընէ ապահովելու որ զէմի երկուչաբթին այն մօտի տունին վերնամասի սենեակը պիտի երթանք գիշերել, պայմանաւ որ նորէն ցորեկը իրենցը մնանք։ Շաբթուան վերջին իրիկունն է, աս օրուան պէս կը յիշեմ։ Անտիկին դաւիթը, աղօտ ճրագի մը լոյսով քիչ մ'երկար կը նստինք, անկողինները հակերու ամփոփոյքով մը եռեւնիս մեզի յենակներ ըրած։ Մեծ մայրս հոն իր անցուցած կեանքին ու անհետացած դէմքերուն թանկագին հնութիւններէն կը պատմէ հատիկ հատիկ՝ մերթ մրափելու պատրաստուողի յօրանջումներով, խօսքեր որոնց վերջը առնելու համար, հազար ու մէկ գիշերներու լուսունկան պէտք է, մինչդեռ մեր լամպարը իր նուազուն պլպլացումներովը մեզ անժամանակ կերպով մութին յանձնելու կատկածը կուտայ։

Մտիկ կ'ընեմ, բայց Աստուած գիտէ թէ՝ բառ մը չի մնար միտքս, ու կը հասկնամ թէ տունին կնիկն ալ աղջիկն ալ նստած դիրքերուն վրայ անոնք ալ իմ վիճակս ունին։ եռեւ առջեւ չրջուելու ատենին ընդոստ ցնցումներ մը կ'ընեն, քունեներնին փախցնելու ջանքեր, որ ալ չեն կրնար կրկնել։ Մեծ մայրս ալ կը տեսնայ եղածը, բայց կ'ուզէ որ գիշերին խորերը մինակը չի ճամբորդելու հա-

մաբ դեռ տանն մ'ալ մեզ բոլորս իրեն հետ պահէ։

Ճրագը կը մարի ինքնին, լուսունկան կ'ուշանայ այցելել մեզի, անկողնիներուն ծալքը խարխափելով կը գտնենք, լուռ, վայրկեան մը, եղնիկը խիստ հեւքը կը լսուի միայն, քովերնիս մեծ բաղմութեան մը շունչը կը լսնայ կարծես, նստեր են կորոճան եղնիկը, ես ալ իմ տպաւորութիւններս կը յղկեմ, կը համադրեմ միտքիս մէջ, Աննիկ մէկէն ընդոստ չարժման մը մէջ՝ մեր շունչը բռնելու նշան մը կ'ընէ, «սո՛ւս հեղէ, սո՛ւս կեցէք, ան աղջիկն է, նոր-բէն ա՛ն, վախ օղուլ, քար ծնէիր» ու մենք վարկենապէս սնանկնալին չուարումովը շունչերնիս բռնած՝ անդիէն խուլ ձայն մը կը լսենք, որ գիշերուան ցուրտերուն պատին տակ մոռցուած հաւաղի մը յուսահատ հեծեծանքը կը բերէ· բայց ի՛նչ ըլլար «վա՛խ օղուլ, քար ծնէիր» Աննիկի բերանը անդամ մ'ալ նոյն ցաւագին անէծքը, որ անհասկնալի բառերով մը կը վերջացնէ, հայհոյութիւնով կարծեմ· Աքաղաղը կէս գիշեր կը պոռայ, լուսունկան դեռ նոր կը կախուի երդիքէն, Աննիկ անվերջ պատմութիւն մը սկսեր է, ես արդէն քնացած կ'ըլլամ, չեմ կրնար դիմանալ, թող մնացածը վաղը լսէի։

* * *

Առջի օրը գիւղացի մը մեր տունը, հայրս անոր «ի՞նչ կայ չկայ» մը կը հարցնէր, «բան մը չկայ, ըսաւ հոգի՛ս հիմա վո՞վ կ'ատրիէ (1) ոչ մեռնի, հա՛, ձեզի ըլլի աբեւը, ալեկոյս։ Մկրտիչին կարգուկ որբը մեռաւ, երեկ թաղեցին — եղսի՞կը, կը հարցնեմ ես չլսուած։ Եղսիկը, խեղճ եհասուկեթիկը, նախ անդուսպ խենթութիւն մը ունեցաւ, վրան գլուխը կը ըզգիտէր, աղացկան եղաւ, մաղ հիւսք չի թողուց գլուխը, չա՛տ գէշ, չա՛տ փերիշան։

Խե՜ղճ աղջիկ, վրան լացո՞ղ — հէյ մէկը, հէյ մէկը մերը կը խնդար պիլէ, մեռաւ խալբոս ու մէջբմը, ի՞նչ կ'ըսես, էնոր քաչանքը չունը չէր քաչեր։ գուք ալ օր մը գեղը եկաք նը չի հասկցա՞ք արդէն — ինչպէ՞ս չէ, ինտո՛ր չի հասկցանք։ Երկու տարի անցեր է, այն ձայնին թողած տպաւորութիւնով կը սարսռայ հոգիս, տակաւին։ Աննիկին առնին կից խրճիթի մը խորքէն կ'երկնար ան, խորթ մօր մը ճանկերուն մէջ բռնուած որբուհի մ'էր, անոր լացը, թընդկանքն էր լսածնիս։ Գիշերը մայրը ներս առնել չէր ուզեր, քիչ մը հաց էր ուզածը որ չէր տուր ու խեղճ աղջիկը անօթի ծարաւ դուրսը դրան չէմքին վրայ պիտի քնանար ճարահատ։ Վերջը ամուսնացուցեր են եղեր։

Խորթ մա՛յրը, խորթ մայրերը ե՞րբ պղտիկ զոհերով կը բաւականանային։

Ես ալ կ'ըսէի թէ՝ մեռաւ խալտաւ խեղճ աղջիկը։

ՍԱՔԻՆԻԿ Յ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

(1) Ժամանակ գտնել, պոտեհութիւն ճարել։

ԼՐԱՖԱՂ

ՄԱՐ ԱԵԱՆԴՐԷՆ

✠ Նախորդ ամսոյ 28ին կիրակի օր, Պոլսոյ բոլոր Հայ եկեղեցիներուն մէջ կարդացուեր է Ս. Պատրիարք Հօր մէկ շրջաբերականը, ուր Ն. Սրբազնութիւնն ի վեր հանելով Հայ ազգին դարերէ ի վեր վայելած առանձնաշնորհումներն ու Կայսերական հայրական հոգածութիւնն և նորանոր շնորհներն, յանձնարարեր է, ինչպէս միշտ, հաւատարմաբար ծառայել և աղօթել Կայսերական Թանկագին արևշատութեան համար։

✠ Էտիրնէի առաջն տեղապահ Տ. Արսէն Ա. քահանայ Դերձակեան Օգոստ 23 Թուականաւ գրած է Պատրիարքարան թէ հրկիզեալ Հայ ընտանեաց Թիւն 250ի կը յանգի, ըստ վերջին քննութեան։ Իսկ եկեղեցւոյ կալուածներէն այրած տուներուն Թիւն է 12 և մէկ բաղնիք, որոնք սպառնալիք գրուած չեն եղեր։ (Ասոնց կարգին ըլլալու են անշուշտ Եկեղեցին ու Առաջնորդարանն ալ որոնք նոյնպէս հրոյ ճարակ եղած են. Ծ. Խ.)։ Վարժարանը 800 ոսկիի ապահովագրուած էր։ Ս. Թորոս եկեղեցւոյն Նկուղը բացուեր է Օգոստ 23ին և հրդեհի պահուն հոն պահուած եկեղեցանՕները յանձնուեր են Թաղ. Խորհուրդին։ Ս. Կարապետ եկեղեցւոյն մէջ ժողով կազմեր է նախագահ Հայրը և անՕրինութիւններ ըրեր է։

✠ Սեպտեմբեր 1ին հինգշաբթի օր վերբացուելու տեղւոյս ազգ. երկսեռ վարժարանները։

✠ Քաղաքական Պատ. ժողովոյ որոշման համաձայն՝ Ուսումն Խորհուրդը հրաժարեցուցեալ երկու վարժուհիներն և մէկ ուսուցիչն անցեալ կիրակի օր հրաւիրած էր՝ ներկայացնելու համար անոնց իրենց պաշտօնավարութեան պայմանները։ Սակայն մէկ կողմէ պայմաններու անգոհացուցիչ հանգամանքն և միւս կողմէ Ուսումն Խորհրդոյ ներկայացուցած անհարկի Թուղթ մը ստորագրելու առաջարկը տեղի տուած են Տիար Կ. Նաւասարդեանի իր հրաժարականը տալու անմիջապէս։ Իսկ երկու վարժուհիներն՝ իրենց պաշտօնակիցներէն նուազ արժանաւորներու ամսականներուն յաւելումէն տեղեակ՝ ամսանոշակի յաւելումի պայմանով ստիպուած են ստորագրել վերոյիշեալ Թուղթը։ Այսպէս ներկայ դպրոցական շրջանին վարժարաններու պաշտօնէութենէն կ'հրաժարին ամենէ կարողագոյններն, ինչպէս Տիար Կ. Նաւասարդեան, Ա. Մա. Նուկեան, Ա. Վարժապետեան, և Վ. Քէպապճեան։ այս գզալի բացերուն տեղը լեցնելու համար՝ ինչպէս կ'գուշակէինք արդէն կ'տեղեկանանք թէ Արմաշէն բերել պիտի տրուին եղեր քանի մը դասատուներ։ Յաջողութիւն։

✠ Անձնական գրաղումներու պատճառաւ Նազարէթ էֆ. Ներսէսեան իր խոստացած յօդուածը ուշ հասցուցած ըլլալով մեր ձեռքը, յաջորդ Թիւին մէջ պիտի հրատարակուի իր գրութիւնը։

✠ Ինչպէս գիտեն ընթերցողք, Երուսաղէմի Ս. Պատրիարք Հօր հրամանաւ Պոլսոյ Երուսաղէմի Պատր. Փոխանորդ նշանակուած էր Տ. Եղիշէ Վրդ. Զիլինկերեան որ Օգոստ. 29ին՝ երկուշաբթի օր՝ ժամաներ է Պոլիս և ուղղակի գացեր է Ս. Պատրիարք Հօր բնակարանը և Ն. Սրբազնութեան հաղորդեր է Երուսաղէմի Ս. Պատրիարքին և Վսեմ. կառավարչին բարևները նաև տեղեկութիւններ տուեր է Երուսաղէմի վանական գործոց և Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքին առողջական գոհացուցիչ վիճակին վրայ։ Նոյն օրը գացեր է դատական պաշտօնատունը և ի բացակայութեան Բարձր. Նախարարին ներկայացեր է Կրօնից Տեսուչ Վսեմ. Զիվէր պէյի որուն յանձներ է Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքին յանձնարարագիրը՝ որով կ'հաղորդէր թէ Երուսաղէմի Պատր. Փոխանորդութիւնը պիտի վարէ Տ. Եղիշէ Վրդ. ուստի կ'ինդրէ նախարարութեան աջակցութիւնն և պաշտպանութիւնը։ Վսեմ. Զիվէր պէյ սիրալիր ընդունելութիւն մը կատարեր, որպիսութիւնն հարցուցեր է Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքին և խոստացեր է յանձնարարագիրն հաղորդել Բարձր Նախարարին։ Հետևեալ օրը Տ. Եղիշէ Վրդ. Երուսաղէմատուն գացեր ու ընդուներ է Կրօն. ժողովոյ Ամենապետին և—այլ եկեղեցականաց ու աշխարհականաց բարի գալուստի այցելու-

թիւնները։— Երուսաղէմի ժառանգաւորաց վարժարանի տեսչութիւնն առժամապարտ յանձնուեր է Տ. Գարեգին վ. Սագաեանի։

✠ Տէր և Տիկին Մկրտիչ Մէզզուրեանի ազգական Թ. Ատրինէի ընդ Տիար Մելքիս Բարաղամեանի ամուսնութեան առթիւ Խմբագրութիւնս կը փութայ իր շնորհաւորութիւնները յայտնել նորապսակ զոյգին և իրենց ծնողաց։

ԳՈՐԾԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՕԳՈՍՏ. 1 Ի ՈՒՔԱԶԻՆ

✠ Օգոստ. 20 Շաբաթ օրուընէ սկսեալ Կովկասի մէջ եկեղեցական կալուածներուն, գոյքերուն ու դրամներուն եւ տուիչը Հայ ազգին։ Նախ և առաջ, ռուս պաշտօնէութիւնը եւ տուին Ս. Էջմիածնի Գանձարանէն վերցուած դրամները, արժէթուղթերը, և անոնց վերաբերեալ պաշտօնական թուղթերը, որք ցոյց կուտային թէ այն դրամներով և արժէթուղթերով ո՛ր կտակները պիտի գործադրուէին, և ո՛ր հաստատութիւնները պիտի պահուէին։ Այս առթիւ Ս. Հայրապետին կողմէ շրջաբերական զրկուեցաւ Առաջնորդներու, ծանուցանելով թէ Օգոստոսի 20ը օրէն սկսեալ Առաջնորդք և Թեմական Կրօնային Ատեանք եւ պիտի առնեն գրաւուած կալուածներն ու գոյքերը մինչեւ այն ատեն հաւաքուած արդիւնքով (դրամով), և Սեպտ-ի առաջին օրէն պիտի սկսին վերաբանալ Հայ դպրոցները։ Բայց շատ մը Թեմեր Սեպտ. 1ին տակաւին պատրաստ պիտի չունենան իրենց ուսուցչական խումբն և դպրոցական կազմածքը, և հետզհետէ պիտի բացուին դպրոցները։ Տան տարիէ ի վեր անդարձ կորած հարարուղ դպրոցներուն այս վերաբացումն անագին աշխատանք կ'պահանջէ ամէն կողմ, օրուան առնտրական և տնտեսական ընթացքի դրաղմունքէն զատ։

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

✠ Ստացանք Վանայ Երամեան որբանոց-վարժարանին 27րդ շրջանի հետեւեալ տեղեկագիրը.— 1. Նախորդ 26. շրջանը փակուած օրը դպրոցիս աշակերտաց Թիւն էր 197, որոցմէ 9ը շրջանաւարտ կ'լլինէին, իսկ ներկայ 27. շրջանին վերջը 188։ Նորեկ աշակերտաց Թիւը եղած է 40, իսկ պակասածներուն՝ նոյնպէս 40։ Ասոնցմէ 28ը գօրծի գացեր են (ոմանք դպրոցիս վարչութեան խորհրդով) 7ը Պոլիս կամ այլուր, և 5ը՝ ուրիշ 2 դպրոցներ։

2. Դպրոցիս տասնամեայ ծրագրին տրամադրած տասը կարգերը յաջողդաբար ունենալով, 188 աշակերտներէն 153ը կը պատկանին Տարր. Նախակրթարանի 7 դասարաններուն, և 35ը Բարձր. Նախակրթարանի 3 դասարաններուն։

3. Զրիավարժներու Թիւը եղած է 47, որոնցմէ 11ը տարուոյ ընթացքին մէջ պակասածներէն են, իսկ 37ը կ'մնան դեռ։ Ասոնցմէ 5ը բարեյիշատակ Իվան Պօպովի որդեգիրներն են, որք քանի մ'ուրիշ ձրիավարժներու հետ իրենց գիրքերն և դպրոցական այլ պիտոյք դպրոցէս ընդունած են։

4. Այս տարի 25 աշակերտ դասարան չեն փոխեր։

5. Ներկայ շրջանի ընթացաւարտներ 6 են, (Արամ Կորկոտեան, Հմայեակ Հիւսեան, Արամ Խաչատիկեան, Վարազդատ Տէրոյեան, Լևոն Լևոնեան, Երուանդ Մարտիրոսեան), որով դպրոցիս 15 կարգ շրջանաւարտներու Թիւը կ'ելլայ 89։

6. Այս շրջանի ուսուցչ. մարմինը կը բաղկանայ 9 մնայուն և 2 այցելու ուսուցիչներէ։

7. Այս շրջանի դպրոցական օրերուն Թիւն է 222։

8. Տասը դասարաններու մէջ աւանդուած դասերու գումարն է 8,460 իսկ չաւանդուածներուն՝ 195 (1,95 %)։

9. Աշակերտաց բացակայութիւններն հետեւեալ չափով եղած են.—50 աշակերտ ոչ մէկ դասէ բացակայ եղած են 3 աշակերտ միայն մէկ դասէ, 41 աշակերտ 2.—10 դասէ, մնացածները 10է աւելի դասէ բացակայ եղած են։

10. Այս շրջանին մէջ ունեցած ենք 34 ուսուցչական ժողով, 19 փորձառական դասարան և մէկ դպրոցական հանդէս։

11. Այս շրջանին մէջ դպրոցս նուէր ընդունած է —2 օրինակ աշխարհագրութիւն Դ. էֆ. Խաչկոնցէ, 2 օր. «Վանական ուղեցոյց» Կ. էֆ. Սօլոմեանէ, մէյմէկ օր. Աւետարքերէն քերականութիւն և Աւետարքերէն ընթերցարան Ց. էֆ. Բիւզանդեանէ, 1 տարեկան «Լոյս» կրօնաթերթ Զ. էֆ. Խորասանեանէ, 55 կտոր լուսանկար աշխարհի նշանաւոր շէնքերու, խոշորացոյցով հանդերձ՝ Պ. Պ. Ս. Նահիտեանէ, Կ. Փիրումեանէ և Լ. Գալճեանէ, 2 օմմ. ոսկի Տիգրան էֆ. Յիթեանէ, 50 դրշ. «Լոյս» հանդէսի Վանայ գործակալութենէն։

12. Սոյն շրջանի ելեմտից հաշուեկը շիտն է հետեւեալը. Մնացեալ 21737 դրշ. Իսկ Եկ. 23011 »

Որով բաց կ'մնայ այս տարի, ուսուցչաց և այլոց պահանջներէ զատ 1274 դրշ.։

Խմբագիր-Տնօրէն Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ ✠ Տպագրութիւն Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ՊԱՅՄԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ա. Մամուլի բաժանորդագրութիւնը բացարձակապէս ԿԱՆԽԻԿ է։ Երբէք նկատողութեան չպիտի առնուին՝ առանց բաժանորդագրի ներփակման՝ եղած դիմումները։ Բաժնեգինը կրնան ղրկուիլ Մանտաթոսեանով, փ. գրով և կամ Ոգեատան բուլով 20 հատ 1 ղրուշնոց բուլը 20 ղրուշի հաշուով։ Կորսուած թերթեր վերստանալ փափաքող պէտք է որ վճարեն անոնց գինը։ Հասցէի փոփոխութեան պարագային անհրաժեշտ է երկու ղրուշ ղրկել։ Չհրատարակուած յօդուածք ետ չեն տրուիր, եւ առանց բացառութեան անպատասխանի կ'մնայ այս առթիւ խնդրուած ո եւ է բացատրութիւն։ Կ'ընդունուին նաեւ ծանուցումներ չափաւոր գիներով։

Ա. Մամուլի բաժանորդագրութիւնն է։

Թուրքիոյ	համար տարեկան	50	Վեցամսեայ 30 ղրուշ
Արտասահմանի	» »	12	ֆրանկ
Ռուսաստանի	» »	5	ռուպլի
	ՀԱՏԸ	40	Փարա

Ա. Մամուլ ձեռքէ կ'ծախուի Պոլիս և կեդրոնատեղին ու միակ գործակալն է Մեր. ԱՐԻՍ ԷՖ. ՖԻՆՃԱՆՃԵԱՆ Պապ-Ալի, ՃԻՆԱԼ Օղլու փողոց թ. 20, կը գտնուի նաև ինչպէս Բերայի նոյնպէս և բոլոր լրագրավաճառներու և ծխավաճառներու մօտ հատը 40 փարայ։

Ուղղակի բաժանորդագրուիլ փափաքողք պէտք է դիմեն խմբագրութեան։

Հասցէ՝

م. ماموریان مخدومی — ازمیر

«آردولیان مامول» غزتهسی صاحب امتیاز ومدیر مسئولی

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ
ԽՄԲԱԳԻՐ - ՏՆՕՐԷՆ
«ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ»
Շաբաթաթերթի
Իզմիր

M. MAMOURIAN FILS
RÉDACTEUR - PROPRIÉTAIRE
de la Revue Hebdomadaire
«AREVELIAN MAMOUL»
Smyrne

GRANDS MAGASINS

DE LA RUE FRANQUE — SMYRNE

P. XENOPOULO & Cie

ՄԵԾ, ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆՔ ՖՐԱՆԿԱՑ ԹԱՂԻ

Բ. ՔՍԷՆՕՊՈՒԼՕ ԵՎ Ը՝Ն.

ՍՕՏԵՐՍ ՍՕՏԵՐՍ

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌՈՒՄ

Վերջացող եղանակին համար

Նիշխեղէներ

ԵՒ

Կտորուձաւքներ